

Toril Moi om uppmärksamhet, kärlek och språk

Vad kan tänkandets misstänksamhet utträta ställd mot sätt att tänka och leva? **Salla Peltonen** har läst en ny bok om språk, kärlek, tillit och kritik.

Toril Moïs lilla bok om språk och uppmärksamhet är den första utgåvan i serien Stemmer som under 2013 varje månad publicerar en bok av en kvinna för att uppmärksamma att det gått 100 år sedan kvinnor fick rösträtt i Norge. För Toril Moïs del har detta resulterat i en liten bok om språk och uppmärksamhet där Moi diskuterar filosofer och författare som **Iris Murdoch, Cora Diamond, Simone Weil, Virginia Woolf** och **Henrik Ibsen**. Temat blir till en utgångspunkt i frågan om vad vi kan lära oss av litteratur idag. Litteraturens betydelse för vår förståelse av världen, språk och uppmärksamhet är en röd tråd i essäsamlingen som börjar med att ta upp frågan om vad en kärleksfull och rättvis blick på verkligheten betyder. Toril Moi påpekar att språk och uppmärksamhet kan peka på ett litterärt, filosofiskt eller politiskt projekt, men att det först och främst er "navnet på en etisk og eksistensiell oppgave, en målsetning hver en av oss kan forsøke å gjennomføre i sammenhenger vi selv synes er riktige". Genom att koppla ihop en uppmärksam blick med den kärleksfulla och rättvisa blicken följer Moi Iris Murdochs tanke om att hur vi ser på verkligheten, hur vi uttrycker oss och förstår vår omvärld, även säger något om oss och om vilka vi är. Det är framför allt de moraliska aspekterna av vårt språkbruk som Moi vill betona, och detta särskilt genom att lyfta fram hur vi i språket uttrycker vår förståelse av världen. Det är en förståelse som vi också är ansvariga för. Detta innebär även för Moi att vår inställning till saker och ting är av avgörande betydelse då vi tänker, skriver, läser och talar med andra människor. Att vara uppmärksam och kärleksfull hänger ihop med en öppenhet i inställningen i våra relationer till andra och till omvärlden, och detta innebär även en intellektuell utmaning i att tänka kring de frågor vår samtid ställer oss inför.

Moïs perspektiv utgår ifrån vardagsspråksfilosofin som hon kontrasterar mot de synsätt som idag är dominerande inom både samhällsdebatten och den akademiska världen. Hon tar upp både scientismen, tanken om att det är med naturvetenskapliga metoder som vi kan uppnå riktig kunskap och sanning, och postmodernismen, som ställer sig skeptisk till sanningsbegreppet som sådant, och visar hur dessa tanke-sätt, som framstår som varandras motpoler, båda förhåller

sig skeptiska till vardagliga insikter om till exempel andra människors känslor och erfarenheter som utgångspunkter för kunskap och sanning. Genom att misstro "det vardagliga" förbiser både scientisterna och postmodernisterna detaljer i våra liv som uttrycker hur vi faktiskt förstår världen. Moi påpekar också att tanken om att det enbart är genom naturvetenskapliga metoder som vi kan nå sanningen är ett exempel på ett påstående som ofta uppfattas som sant, men som i sig självt inte är resultatet av en naturvetenskaplig undersökning. Sanningsbegreppet har som Moi ser det andra innebörder än traditionellt epistemologiska. "Den som aldrig får höra sanningen, får heller aldrig möjlighet till att förhålla sig till verkligheten", skriver Moi.

Hur vi ser och förstår världen är en central fråga inom de olika vetenskapsgrenarna, men även en fråga för politiken. Den ilska som till exempel feminismen uttrycker över könssyste-

Vår inställning till saker och ting är av avgörande betydelse då vi tänker, skriver, läser och talar med andra.

met och patriarkala ideologier avfärdas ofta i den offentliga debatten som oseriöst, som ett uttryck för enskilda kvinnors erfarenheter eller som partiska åsikter. Det är sällan ilskan tas på allvar, och det är sällan frågan om vilken slags verklighet ilskan är ett uttryck för ställs. Varför uppstår den och vad är den en reaktion på? För att förstå feminismen och inte bara avvisa den, skriver Moi, bör vi rikta vår uppmärksamhet mot den verklighet ilskan griper tag i. Det handlar om att försöka få ord att överensstämma med verkligheten.

Vad innebär då en uppmärksam blick och en kärleksfull blick? Hur skall vi förstå tanken om att det är i vår inställning till saker och ting som betydelsen av moraliska och politiska frågor avgörs? Moi hävdar, med hänvisning till Murdoch, att det är viktigt att vara uppmärksam på att inte projicera sina

egna föreställningar och målsättningar på verkligheten, att "den kärleksfulla blicken kräver avstånd, från det den vänder sig emot, en slags opersonlighet". Det kan framstå som paradoxalt att å ena sidan betona det personliga och samtidigt påpeka att den uppmärksamma blicken kräver en slags opersonlighet. Givetvis kan vi alla vara blinda inför våra egna förhållningssätt och perspektiv, och det är även här andra människors betydelse kommer in. Det är genom samtal med andra, genom att vara öppen inför hur andra ser mig som jag även kan komma att se mig själv på ett nytt sätt.

Toril Mois bok om språk och uppmärksamhet kan situeras inom den post-wittgensteinska moralfilosofin som betonar att moraliska frågor sällan är sådana som vi kan argumentera för och emot och avgöra genom att resonera oss fram till dom. Boken riktar därmed blicken på oss själva, på det faktum att det är vi som står inför svårigheterna i att bemöta

Båda förhåller sig skeptiska till vardagliga insikter om till exempel andra människors känslor och erfarenheter.

verkligheten och i att bemöta varandra, och vänder sig till litteraturen som något som kan bidra till att öka vår förståelse av världen, verkligheten och varandra. Detta blir en utmaning i en tid där framför allt litteraturvetenskapen förhåller sig till romanen som "text", där författaren är död och där läsaren absolut inte får identifiera sig med karaktärerna i romanen. Moi menar dock inte, som t.ex. **Martha Nussbaum** gör, att det att läsa litteratur i sig skulle innebära en ökad förståelse av världen. Snarare handlar det om att försöka träna oss i att se på litteraturen, och därmed på oss själva, med en uppmärksam blick.

En fråga som infinner sig då man läser Mois bok, och andra som utgår ifrån vardagsspråkfilosofin, handlar om hur frågan om det kritiska tänkandet, och de politiska frågorna som

t.ex. feminismen ställer, kan förstås i relation till betonandet av uppmärksamhet och kärlek som en form av förståelse. Det finns en poäng i att betona poststrukturalismens skepticism som ett filosofiskt problem som även får effekter i hur man kommer att se och förstå världen (när t.ex. en kärleksfull blick på verkligheten blir omöjlig). Det finns även en ytterligare fråga om skillnaden mellan en filosofisk skepticism och den misstänksamhet som utgör ett kritiskt förhållningssätt som riktar sig mot det vi tar för givet som moraliska frågor överlag. Förhållandet mellan politik och filosofi aktualiseras här som en fråga som i sig kräver eftertanke och reflektion. Denna tematik tas även upp av Moi då hon diskuterar språk och uppmärksamhet efter den 22 juli i Norge då frågor om rätt, moral och politik aktualiserades i efterdyningarna av **Brevviks** brutala massmord. Moi betonar att ett samhälle som är byråkratisk och kallt och som följer regler och lagar till punkt och pricka men inte är självreflexivt eller uppmärksamt också leder till ett oklart och urvattnat språk. Finanskrisens logik, som utgör en ekonomisk och existentiell katastrof för miljontals människor, är t.ex. ett exempel på hur språk och verklighet (diskursen) framstår som i en schizofren relation till varandra. Mois essäer aktualiserar frågan om skillnader mellan kritik, misstänksamhet och skepticism. Är det så givet att vi alltid kan lita på vår egen uppmärksamhet och vårt tänkande? Boken pekar mot ett begrepp om kritik och läsning som ställer oss inför en utmaning i att tänka kring vad

kritik innebär och har för roll då vi släpper tanken om att den kritiska inställningen i sig kan belysa något om världen. Den kritiska inställningen kan framstå som lika reduktiv som den kärleksfulla blicken kan framstå som naiv. Utmaningen är att inte se dessa som varandras motsatser, att klargöra vad en kritisk misstänksamhet kan innebära som inte utesluter en uppmärksam blick och förmåga att även se saker i ett rättvist och kärleksfullt ljus.

Salla Peltonen är doktorand
i kvinnovetenskap vid Åbo Akademi